

ANNA OSPELT

Gyűjtőszenvedély

GYŰJTŐK LIECHTENSTEINBŐL¹

Az erdő az én otthonom

SUNHILD WOLLWAGE, művész és természetes anyagok gyűjtője

Bármilyen is az időjárás, Sunhild Wollwage mindennap reggel hatkor kísétál az erdőbe. Nincs más nála, csak egy nagyító és egy kés. Nagy kosarakra sincs szüksége: többnyire csak egy maréknyi anyagot gyűjt, miközben az erdőt járja. Hagyja, hogy az érzékei játsszanak vele, és a természet rejtett szépségeit csodálja. Mert Sunhild Wollwage művészi munkájának alapja az aznapi gyűjtés eredménye: fenyőtűk, magvak, bogáncsok, gyökerek, virágok, tövisek, zuzmók, halott bogarak vagy elütött békák – mind a műalkotás részeivé válnak. Miután kipreparálta és ezáltal tartósította őket, hagyja ülepedni az anyagot, és csak akkor dolgozza fel, amikor eljön az ideje.

A séta és a megtalálás mint identitás

Sunhild Wollwage Liechtenstein jelentős művésznője. Bel- és külföldön egyaránt voltak kiállításai, részt vett több biennálén, és 1988-ban elnyerte a berlini GEDOK díját textil alkotásaiért. „Elsősorban a szerkezet és a mintázat, az ismétlés esztétikai tapasztalata és a kicsinységek egymás mellé helyezése látható a textilekből készült munkákon. Ezek fontos oszlopai nála a műalkotás felfogásának.”² Intuíció vezérelte munkái önálló világot alkotnak, melyet az anyag és a természet formavilága határoz meg. Munkái részben politikai, gyakran morális kontextusban értelmezhetők, de soha nem moralizálnak, nem didaktikusak.

Sunhild Wollwage művészete a gyűjtésen alapul, és végül maga is műgyűjtemények részévé válik, mint például a Mezzanin Művészeti Alapítványban. A gyűjtésnek – „a séta és a megtalálás én vagyok” – központi szerepe van Sunhild Wollwage művészetében, ami a legkorábbi gyerekkori emlékekben gyökerezik.

A gyűjtés mint szükségyszerűség

Sunhild Wollwage 1938-ban született Stuttgartban, így gyermek- és ifjúkorát a második világháború határozta meg. A háborúban és az azt követő években hatalmas volt az éhínség.

* Anna Ospelt (Vadúz, 1987) szociológiát, médiatudományt és neveléslélektant tanult, a bázeli egyetemi újság és helyi lap munkatársaként dolgozott, majd a Suhrkampnál és az Aufbau kiadónál töltötte szakmai gyakorlatát. A Babelsprech nemzetközi kortárs németnyelvű költőforum tagja.

Az itt közölt szövegek *Sammelglück. Sammlerinnen und Sammler in Liechtenstein. 10 Portraits* (Bucher Verlag, 2015) című kötetéből származnak.

¹ Sunhild Wollwage. *Andando. Materialbilder, Objekte, Installationen*. Zürich: Benteli Verlag, 2002, 22.

² Vö. uo.

Annyira kevés ennyivaló jutott, hogy magától értetődő módon az emberek a természetben próbáltak élelmet gyűjteni. A gyerekek és a felnőttek bogyókat, gombákat, zöld növényeket gyűjtögettek erdőn és mezőn, valamint bikkmakkot, amelyből olajat sajtoltak. „Nagyon megdicsérték bennünket, hogy a kis kezünkkel mennyire sok termést összegyűjtünk, ráadásul gyorsan és ügyesen. Ez persze jólesett”, meséli a művész nő első, létfontosságú gyűjtőélményét. „Ebből eredeztettem a teljes művészi tevékenységemet.”

Iskolai éveinek második felét Wollwage egy zenei internátusban töltötte, ahol intenzíven foglalkozhatott művészetekkel és botanikával – e két, élethosszig tartó szenvedélyével. Mivel nem volt elég pénze, hogy művészeti tanulmányokat folytasson, vagy biológiai asszisztensnek tanuljon, ezért vegyészeti laboránsi szakképzést végzett, és folyamatosan tovább képezte magát az alkotómunkában. Férjének, Peter Wollwage-nak az apja festő volt, és a család helyeselte és támogatta a tevékenységét. Sunhild Wollwage batikoló tanfolyamra járt, autodidakta módon képezte magát, és hamarosan ő maga is tanfolyam-vezető lett. 1978-ban az egyik batikolt munkáját kiállították az 1. Német Textilbiennálén, ami fontos mérőföldkő volt a pályáján.

Az erdők pusztulása mint ihletforrás

A törékeny és mégis robusztus, földközeli művész nő az 1980-as években kezdett el természeti anyagokat beépíteni az alkotásaiba. A médiában akkoriban sok szó esett az erdők pusztulásáról, ami mélyen megérintette a környezettudatos alkotót. „Az erdő az én helyem, amikor az erdőt járom, szinte otthon érzem magam. Ott érzem magam a legjobban: minél sűrűbb, annál szebb. Amikor az erdők pusztulása téma lett, az annyira megérintett, hogy mindenképp hozzá akartam szólni.”

Ebből az impulzusból születtek meg Wollwage *Erdei levelei*. Több száz fenyőtűt varrt fel merített papírra két-két öltéssel, aprólékos kézimunkával, az íráshoz hasonló mintázatban. A mű mintha egy idegen írással írt, nyitott könyv volna; az elidegenítő háttérén a fenyőtűk – a fa tüdeje – figyelmeztetőn és mégis reménytelenül szólnak hozzánk.

Számtalan mű követte a mai napig az elsőt, és mindüknek az aznap gyűjtött maréknyi természet az alapja. A művész nő a látványost és a láthatatlant rendezi egymás mellé, és grafikus rendet húz a természet vélt káoszára.

Felhalmozott avagy szigorúan elrendezett kicsinységek

A napi erdőjárás jelképe a művész nő *Varázsgombócok* sorozata. Ezeknek a kis szobroknak az alapanyagát egy kutatóút során gyűjtött erdei varázslófű-termések képezik. Az alakokat egyetlen kézmozdulattal formálta meg. Cornelia Kolb-Wieczorek művészettörténész a *Varázsgombócokat* „egyfajta pszichomotorikus lenyomatnak” nevezi. A formájuk „a szorítás módját, a művész nő lelkiállapotát tükrözi, legyen az feszültség vagy ellazulás, félelem vagy boldogság.”³

A *Közeli felvételekben*, amelyeket Wollwage 1993 óta készít, icipici természeti anyagdarabkákat, magokat, töviseket, tojánhéjakat vagy rovarok lábait rögzíti öntapadós vignettákra, és precíz sorban elrendezi a kép alapján.

³ Ld. a 2. jegyzetben idézett mű, 60.

Művészet és természet rokonsága

Sunhild Wollwage meg van győződve róla: „Vándor vagyok!” Az *Erdei levelek*, azaz az 1980-as évek óta a gyűjtés és a gyaloglás nélkülözhetetlen oszlopai munkájának. „Mindig összepárosítom a két oldalt. Egyrészt a természetet, másrészt a művészetet. Nagy örömet okozott, hogy a kettő testvérként él bennem. Azt hiszem, az emberek manapság az erdőben elsősorban sporttevékenységeket folytatnak. A természet érzéki befogadása – a nézelődés, a hallás, a szaglás, az ízelelés – háttérbe szorul. Nagyon sajnálom, mert így elveszítjük a természettel való értelmes kapcsolatot.”

Ám a művésznő nem csak természetes anyagokat használ fel a műalkotásaiban és azok üzenetében. Wollwage a természet tömegtermékeit szembeállítja az iparéval, amikor például több száz műanyagkanalat, fültisztítót, kockacukrot vagy játékot használati értékétől megfosztva, elidegenítve jelenít meg. *Si vede – si sente*: Sunhild Wollwage négy nővel és három gyerekekkel 1596 vékony zsinigre harminc-harminc fültisztító pálcát kötözött fel 399 óra alatt, egy hatalmas installációt hozva létre: 47880 fültisztító lógott merőlegesen lefelé a mennyezetről egy keretre akasztva. Erre a végtelenül törekeny műre felvésték a lejárati időpontját is, hiszen lehetetlen lett volna áthelyezni, így a kiállítás lebontásával szét kellett rombolni.

Az erdő, mint a gyűjtemény forrása

Míg más gyűjtők aukciókra, régiségboltokba, kiállításokra vagy internetes bolhapiacokra járnak, hogy megszerezzék szívük vágyát, Sunhild Wollwage az erdőt tekinti a gyűjtési szenvedélye kiapadhatatlan forrásának. Itt feltöltődik: „a gondolatok és az anyagok egyszerűen szembejönnek velem”. A gyűjtő hagyja, hogy megtalálják a dolgok. „A sétában és az anyagok megtalálásában vagyok én magam, és nem a járkálásban és keresésben”, hangsúlyozza.

Láthatóvá tenni az időt

Sunhild Wollwage felveszi a természet ritmusát, a gyűjteménye évszokról évszakra változik. „Tavasszal vagyok a legfoglaltabb, amikor érnek a bogáncsok. Olyankor rengeteg a dolog. A művei, mint például a *Szagos müge lepel* vagy a *Bogáncs domborművek* éveken át nőnek és fejlődnek, és az installációk felépítése több napon át tartó, meditatív és kitartó finom munkát igényel. „Akkor érzem magam a legjobban, amikor lecsavarom magamat”, mondja az érzékeny gyűjtő. A hektikus, felgyorsult világban szeretné az idő értékét felmutatni munkái által.

Sunhild Wollwage tehát fáradhatatlanul gyűjt tovább, és nap nap után járja az erdőt.

„Miután iszom egy kávét és megreggelizem, hogy erőre kapjak, az első utam az erdőbe vezet. Mindig, minden nap. Mindig viszek magammal nagyítót. Ha alaposabban megfigyelem, minden alkalommal magával ragad a természet szépsége, ezeknek az értelemmel teli, értelemadó helyzeteknek az ereje.

A gyűjteményemmel élek

NOLDI BECK, sígyűjtő

„Megbolondút ez a Tonisch vadász, falíceket kötöz a lábára” jegyezte fel 1895-ben egy zaklatott liechtensteini a naplójába, miután megfigyelte, ahogy Josef Negele, a fejedelem fővadásza leszelt Triesenbergből Balischgutba. Negele az osztrák fejedelmi hivatalnokokon keresztül ismerte meg ezt az újszerű járgányt, és a gúnyolódások és támadások ellenére Liechtensteinben is használta. Semmi nem tarthatta vissza a lesiklás csodálatos mámorától. Szappannal kent a síléceket, egy botja volt kettő helyett, és szőrmék helyett a nadrágtartóját kötötte a sílécekre, amikor felfelé ment a hegyen.

A síelés hamar divatba jött, és a bátor fővadász úttörőként vonult be a liechtensteini sí történelembe. 1926. november 17-én Vaduzban megalapították a Liechtensteini Síklubot, tíz évvel később pedig a Liechtensteini Síszövetséget, amely elhivatottan nekiállt lerakni a szervezett és rendszerezett sportélet alapjait. Már ugyanabban az évben, 1936-ban részt vett a garmisch-partenkircheni téli olimpián két síelő, Franz Schadler és Hubert Negele is a két boblecsúszó, Eduard A. von Falz-Fein és Eugen Büchel mellett. A következő évben rendezték meg az első liechtensteini síbajnokságot, ahol egy élsportoló, Franz Schadler lett az országos bajnok. Büszkén rázott kezét Gina hercegnővel, a karizmatikus, hollywoodi bájakkal rendelkező uralkodónővel.

Az uralkodópár a jövőben is ragaszkodott hozzá, hogy személyesen gratuláljon a síelőknél: Martha Wenzelnek, aki világbajnokságot és olimpiát is nyert, Franz Schadlernek, Hanni Wenzelnek és Willi Frommelnek, Paul Frommelnek és Ursula Konzettnek, Marco Büxi Büchelnek és Tina Wierathernek, a mostani sícsillagnak.

A síklástól a sebesség örületéig

Noldi Beck – Liechtenstein egyik első ifi-bajnoka – azt a célt tűzte ki maga elé, hogy feldolgozza és megőrzi a síelés történetét. A vaduzi Sí- és Téli Sport Múzeumban és még két további helyen tárolja és állítja ki a helyi sícsillagok felszereléseit. De az elhivatott gyűjtő nem elégszik meg a helybéli sztárokkal: 4000 síléce, 800 sícipője, számtalan kötése, 150 eredeti ruhába öltöztetett bábuja, és több mint 4000 könyve és újságja, valamint hótalpai, szánkói, korcsolyái vannak a világ különböző sarkaiból, 1750-től napjainkig.

A legnagyobb értéket a nemzetközi síbajnokok startszámait, érmeit és fényesre polírozott kupáit jelentik. Mély benyomást tesznek a nézőre az óskori, kőbe vésett rajzok másolatai, melyek i.e. 4200 és 3000 között készülhettek, és hótalpas embereket ábrázolnak. Mulatságos látvány a számtalan kiegészítő is, mint például a 19. századi síszemüveg, ami feltűnő hasonlóságot mutat egy teaszűrővel. Vagy a Zürichi Akadémiai Síklub, a Hónyúl egyenruhája 1924-ből – nyakkendő nélkül úriember nem lépett a pályára! Ez a színes és átgondolt válogatás teszi Noldi Beck életművét világszerte az egyik legátfogóbb és legértékesebb télisport-gyűjteményévé.

Ha követi az ember a háromszintes múzeumban a tősgyökeres triesenbergit, aki azt szereti, ha a keresztnevének szólítják, akkor igazán belemerülhet a múlt téli világába. Szinte érezni a hőtömegeket, amin keresztültrappolt, -siklott vagy -vágatott Noldi Beck gyűjteményének sok ezer darabja. „Sétától síklásig, síklástól közlekedésig, közlekedéstől a sebesség örületéig!”

– így foglalja össze egy érzékletes képpel Noldi Beck a sítörténelmet, amelyet hihetetlen gyűjteményével bemutat.

Gyűjtő és múzeumigazgató egy személyben

A gyűjtő egyúttal a saját múzeumának igazgatója is. A szeme büszkén csillog, miközben végigvezeti vendégeit a símúzeumon. Minden kiállítási tárgynak fejből tudja a jellemzőit, a síléceteket és -botokat, korcsolyákat, hótalpakat kézbe veszi. Bemutatja, hogyan működött 1888-ban egy kötés, hogyan 1903-ban, 1912-ben, és így tovább, évtizedről évtizedre – így rajzolja fel előttünk részletesen a kötés fejlődését napjainkig. Elmagyarázza az egyszerűnek tűnő hótalp különleges funkcióit, egy díszes korcsolyát mutat, ami egy hercegnőé volt állítólag, aki 1900 körül St. Moritzban üdült.

„Kívül-belül ismerem az egészet, miközben magyarázok, filmként pereg előttem a sztori. Senki nem tudná így csinálni, ahogy én” – magyarázza a szenvedélyes gyűjtő, hogy miért olyan életteli az előadásmódja.

Egy élet a síelés szolgálatában

Hogyan alakít ki valaki egy ennyire átfogó gyűjteményt, és ráadásul teljesen egyedül? Talán megmagyarázza e tényt, hogy Noldi Beck az egész életét a síelés szolgálatában töltötte.

1949-ben született a liechtensteini Triesenberg/Steg üdülőfaluban, és hétéves korától Malbunban, a téli sportok falujában nőtt fel. Alig múlt hároméves, amikor először volt léc a lábán. A triesenbergi iskolába ugyanis télen sível lehetett lemenni. Este persze gyalogolhatott fel Malbunba, akármilyen is volt az idő. Noldi szülei, Anneli és Xaveri Beck a Hotel Sareist vezették – így a sportőrült fiacskájuk minden szabad percét a sílécen tölthette, amit ki is használt. Szorgalma nem maradt eredmény nélkül: tizenhárom évesen ő lett Liechtenstein első ifi síbajnoka. A liechtensteini sícsapat tagja volt, és 1968-ban a grenoble-i téli olimpián is részt vett.

Ám a rákövetkező évben elfordult a profi versenysporttól, és inkább letette a síoktatóvizsgát a Svájci Sífutó Egyesületnél. A fiatal Noldi síoktató lett, és profi munkát végzett az utánpótlás nevelésben. Ezekben az oly szép időkben a menettechnika szakértőjévé vált.

1971-ben, amikor Noldi 22 éves, Völkl, egy sílécgyáros szakszervizest keres a cégének Svájcban. Noldi megpályázza és meg is kapja az állást. Az egyik zugspitzei hétvégi síeszten teljesen elbűvöli Franz Völkl, a cégvezetőt profi sítudásával. Valóra válik az álma: ő lesz a cég első teljes állású síléc-tesztelője! Ettől fogva nyaranta a nagy gleccsereken teszteli a léceket, a kezdőtől a versenymodellekig. „Mindánhová mágyek teszteeni, próbágotom, osz síegetök. Akkó van ottan ágy cédula, osz akkó irogatom, hogy vót, jó vót, nem vót jó. Á mindánffile hóhelyzötbe. Há ez vót az ámom.”

Öt év múlva megint munkát változtat. Időközben már 26 éves, és mint vérbeli sportoló, lelkesen végzi tesztelői munkáját – és nem is akar mást csinálni. Azonban a Völkl cég fenekestül felfordul, amikor a liechtensteini szlalom-világbajnoknő, Hanni Wenzel közli, hogy átmegegy a Kaestle-höz, a konkurens gyártócéghez. Noha Wenzel még nincs pályája csúcán, de Franz Völkl tudta, mire képes, és nem szeretné elveszteni a konkurenciával szemben. Így aztán Noldi, mint Wenzel honfitársa, a sípályákról a tárgyalóterembe kerül, ahol a megállapodások köttetnek. Franz Völkl megint Beckben látja a reményt: Hanni Wenzel magánszervizésévé nevezi ki. A többszörös olimpikon és világbajnok hú marad Völklhöz.

Két év után Noldi Beck megelégteli az új munkával járó zaklatott életmódot. A következő tíz évben nem foglalkozik síeléssel, családot alapít, a vendéglátásban dolgozik, és a barátaival zenél. Három lánya születik Saratól, a feleségétől: Lydia, Regina, és a legkisebb, a kedvenc: Julia. Ám lassanként egy negyedik gyerek is helyet kér a családban: Noldi sígyűjteménye.

A gyűjtemény születése

Noldi Beck ajtaján azonban megint bekopogott a sors, és visszavezette a téli sportokhoz. Erwin Risch, a sportüzlettulajdonos 1988-ban arra kérte, hogy ugorjon be szervizelni hozzá. A kiegészítő munkából hamarosan állandó állás lett – Noldit megint sílécek veszik körül, ekkor fekteti le későbbi gyűjteménye alapjait. 1989-ben egy Tyrolia 57-es gyerekléc kötésének szerelésékor támad az ötlete: „Mielőtt megbolondúsz, vágj bele egy hobbiba! Kötéseket kezdem gyűjteni. Kész. És ebből csírázott ki a gyűjtemény”

Innentől mindig megkérdezi az ügyfeleit, nincs-e régi sífelszerelés a padlásukon. Mindenki lelkesen segít. „Noldi komám, nem probléma, behozom, mondták. Osztt be is hozták. Oszttán így mönt naprú napra”, meséli. Könnyedén felhalmozott hát egy nagyobb gyűjteményt kötések közül.

Mivel Beck eleinte csak kötések gyűjtött, a kötések körül egyszerűen lefűrészelte a síléceket. Ezek a metszetek lehetővé tették, hogy a fa belső szerkezetét tanulmányozza, ami igencsak lázba hozta. Amikor az egyik ismerőse egy gyönyörű, fekete síléccel állított be hozzá, Noldiba villámcsapásszerűen hasított a gondolat: „Eztet nem hasítom széjjel, annyi szent!” Ahogy mondta, úgy is tett.

Beck gyűjteménye fokozatosan növekedett, és hamarosan nem fért el a stegi házban. 1993-ban a rendelkezésére bocsátottak Vaduzban egy raktárat. Itt tartotta az első tárlatvezetéseket. A rákövetkező évben már meg is nyílt az első kiállítása. „Ez vót igazán a munkám megkoronázása. Ha ma visszagondulok, hogyan vágtam bele annak időjén, magam se hiszöm el. Ha elnézem a fotókat, ahogy ott állok, arra gondolok, Noldi, te benned osztán megvót a kurázsii!”, emlékszik vissza a tettvágytól duzzadó gyűjtő.

A sílécek eltalálnak hozzá

Talán céltudatosan keres Beck a gyűjteményébe bizonyos darabokat? Vagy az interneten kutat e célból? Noldi Beck cáfolja ezen elképzelésünket. Sokkal jellemzőbb, hogy a különböző darabok szinte maguktól megtalálják hozzá az utat. A kutatás alfája és omegája a szájról szájra járó hírnév. Mivel egész életében a téli sportokkal foglalkozott, a kapcsolatok adottak. Noldit barátságos, megbízható természete miatt a látogatók rögtön a szívükbe zárják, és nem sajnálják a fáradságot, hogy síléceket és tartozékokat juttassanak el hozzá az egész világból. „Vót, hogy egy hónap vót, máskó kettő is, mikó egysző csak meggyött egy csomag, és hun egy kötés, hun egy síléc vót bönne”, meséli Noldi. A fáradhatatlan gyűjtő rengeteg ajándékot kapott és kap. Noldi szerint éppen ez a legszebb a gyűjtésben: a kapcsolatok és a sok-sok barát és ismerős, de akár idegen segítőkészsége.

Az alapítvány

Hogy a határait szétfeszítő hobbi anyagilag is fenntartható legyen, és ezáltal biztosítva legyen a gyűjtemény jövője, 1996-ban Noldi megalapítja a Noldi Beck Családi Alapítványt, és adományozókat keres: a Liechtensteini Kulturális Alap és a Liechtensteini Nemzeti Bank is támogatják. A büszke gyűjtő életében a következő mérföldkő, amikor a Nemzetközi Sísző-

vetség, a FIS is elismeri, és 2005-ben Noldi Beck életműve hivatalosan is símúzeum lesz. 1994-ben egy szlalom-világkupa díjat kapott, amiért ennyit tett a síelés történetének megőrzéséért.

Ezt a dicsőséget tehát Noldi Beck a sípályán kívül nyerte el, a gyűjteménnyel. De Noldi nem elégszik meg a sikerrel: „Még mindig sok híres név hiányzik a gyűjteményemből. Nehéz ügy. Egyszerűen türelmesnek kell lenni,” véli a nyughatatlan és éber gyűjtő.

Bizonytalan jövő

Noldi Beck múzeumát a változatos korokból gondosan összeválogatott síléc-, sífelszerelés-, plakát-, érem-, kupa- és mászókellék-gyűjtemény élteti, de elsősorban mégis maga a gyűjtő: „Együtt él ezzel más az ember, mintha egy gyerek vóna. Tetődled születik, és veled is hó mög,” mondja legnagyobb szenvedélyéről.

A gyűjtemény és a gyűjtő ilyen szoros összefonódása problémát is jelent. A múzeum jövője például nem megjósolható. Noldi Beck, aki gyűjteménye minden egyes darabját maga veszi át, tisztítja meg, restaurálja, keresi meg a helyét a gyűjteményben és tárolja a fejében lévő archívumban, még messze nem dokumentálta írásban az összes tárgyat. „Mindön az én kobakomba van. Senki más nem tuggya eztöt így vinni,” elmélkedik a triesenbergi síelő.

A sziparon kívüli technikai újításokról sincs valami nagy véleménye. A fejhallgató és az audioguide szóba sem jön nála.

Bizonytalan hát, hogyan akarja a múzeum megvetni a lábát a jövőben. Ami biztos: Noldi Beck csodálatra méltó kitartással és lenyűgöző lelkesedéssel hozott létre egy eredeti és értékes gyűjteményt, amelynek biztos helye van a liechtensteini kulturális életben.